NAŠE ŘEČ

ROČNÍK XI. ČÍSLO 2.

JOS. ZUBATÝ:

NA PRAHU DRUHÉHO DESÍTILETÍ.

II.

Na půdu pevnou dostal se úmysl založiti zvláštní časopis, určený širším kruhům českého obecenstva a sloužící vzdělávání jazyka českého, když se dostal do České akademie, do níž především patřil. Jakousi předehrou byl návrh spisovatele a od r. 1899 člena České akademie Františka Ad. Šubrta, přijatý valným shromážděním České akademie dne 24. června 1915: »Na pětistyletou paměť mistra Jana Husi, zakladatele novodobého jazyka českého, počniž Česká akademie společně s jinými vědeckými a literárními společnostmi činnost k tomu čelící, aby ve vědecké, krásné a veškeré jiné literatuře, v časopisech a všelikých tiskových projevech slovesných vůbec dbalo se bedlivě a ve všech případech přesné ryzosti a krásy jazyka českého a tím aby se stala náprava a, možno-li, učinila úplná přítrž jeho nynějšímu nešvaření úžasně se vzmáhajícímu. Podáním návrhu na provedení té činnosti pověřuje Česká akademie svou třetí (filologickou) třídu«.

Tento návrh byl výsledkem jednání v Jednotě Svatopluka Čecha, jehož předsedou byl Šubert; ale on sám se nedočkal ani prvních kroků k jeho uskutečňování, zemřel 8. září téhož roku. Třetí třída zvolila v první schůzi po prázdninách (27. října) ze svých členů komisi († Bílý, Flajšhans, Hanuš, Jakubec, Máchal, Pastrnek, Polívka, Smetánka, Vlček, Zubatý), která si měla přibrati zástupce našich vynikajících sdružení vědeckých a spisovatelských a svým časem podati návrhy, kterak by ve věci té slušelo postupovati. O poradách té komise zápisů není, ale stačí,

uvedu-li zprávy o nich ze zápisů třídních. 26. ledna 1916 vzat na vědomí výsledek jejího posavadního jednání, aby se totiž uvažovalo o vydání praktické rukověti správné češtiny a o vydávání časopisu, který by stejné snahy popularisoval v obecenstvu, denním tisku a literatuře. 23. února přijata zpráva, podle níž se komise v dosavadním přípravném složení rozešla a zůstavila další práci průpravnou i organisační tříčlenné komisi užší († Bílý, Pastrnek, Zubatý), 29. března jsem já podával zprávu, že bude vydáván měsíčník »Naše řeč, Listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého« (jméno »Naše řeč« vzato na návrh prof. Flajšhanse ze známé básně Čechovy), o 10 číslech ročně redakcí Frant. Bílého, Em. Smetánky (který ovšem té doby byl ve službách světové války v Dalmácii), Jar. Vlčka a Jos. Zubatého; redakci dáno právo kooptace členů dalších. Již ve schůzi březnové oznámeno, že »Naše řeč« počne vycházeti rokem 1917, č. 1. že však vyjde již v prosinci, aby bylo dosti času na jeho rozšíření i na poznání, jak asi nový časopis bude přijat naší veřejností. Ve schůzích dne 3. května a 25. října podávány zprávy významu méně důležitého (o volbě nakladatele, o místnosti redakce, o spolupracovnících a p.), 20. prosince mohlo býti předloženo 1. číslo.

Práce a porad s chystaným časopisem a s jeho počátky bylo ovšem dost. V prvních letech se scházívala redakce — v letech válečných a nějaký čas po nich bez kol. Smetánky, vzdáleného daleko na jihu — v semináři tehdejšího odpovědného redaktora, kol. Vlčka, v Kaulichově domě na Karlově náměstí, vždy v neděli dopoledne. Čítaly se tam rukopisy naše a zvláště cizí, dopisy čtenářů a odběratelů, hovořilo se o věcech týkajících se »Naší řeči« přímo nebo nepřímo, otištěných nebo vyšlých jinde, a ovšem také o válce a jiných časových otázkách. Z dopisů nás těšívaly zvláště lístky zalétající k nám občas z bojiště, dokazující, že ani v hrůzách války aspoň někteří naši krajané neztráceli lásky a smyslu pro rodný jazyk; velice nás potěšil z jiných projevů souhlasných na př. list † Frant. Vymazala, jenž m. j. nám poslal dosti obsáhlý seznam otázek, jež by rád byl viděl zpracovány v našem časopise. Chodívaly i listy nesouhlasící s námi, i listy upozorňující nás na naše vlastní jazykové pohřešky, i na chyby tiskové, jakých ovšem ani »Naše řeč« nebyla prosta, na některé naše vlastní nedůslednosti atd. A chodívaly již od prvního čísla počínajíc četné dotazy o věcech jazykových, týkající se brzy správnosti jednotlivých slov, tvarů nebo rčení a vazeb, brzy výkladu některých jazykových zjevů. A vše to poskytovalo nám na našich schůzkách hojně látky k hovoru a k úvahám, jichž brzy, již během r. 1917, se jako hospitant počal účastniti kol. Ertl,

později náš spolučlen a na konec odpovědný a vedoucí redaktor. Ty hovory nebývaly pouhou zábavou, měly úrodný vliv zejména na ujasnění stanoviska v některých sporných otázkách, jež se nám hlásívaly dosti často a bývaly původem i dosti obsáhlých výkladů, otištěných v »Naší řeči«. Abych se vyjádřil určitěji, docházívalo ke sporům, vedeným ovšem vždy při vší rozhodnosti docela po přátelsku, o věcech, v nichž »Naše řeč« na konec se odchylovala od mínění starších brusičů, zejména Brusu matičního a výkladů Bartošových. Již v přípravných poradách před počátkem »Naší řeči« jsem prohlásil, že podle mého mínění se budeme leckdy musiti postaviti i proti brusům, a stávalo se to pak ovšem mým podnětem. Mimo redakci jsem měl oporu v † kol. Králi, jenž v lednové schůzi třídní r. 1917 v rozpravě o vydaném našem 1. čísle výslovně si přál, »aby nadobro puštěno bylo stanovisko starobrusičské, které hájí starých tvarů správných proti tvarům novým, jež se už vžily, nebo zamítá tvary jakožto nesprávné, které se vyskytují už u spisovatelů nejstarších«; je to stanovisko, které starší naši čtenáři znají i z příspěvků Králových v prvních ročnících »Naší řeči«. V redakci jsem stál na levém křídle já, na pravém † Bílý, a bojoval jsem důvody, jež pak nalézaly místo na stránkách našeho časopisu, čerpanými podle zásad »Naší řeči« především z dějin jazyka českého a z živé mluvy lidové. Někdy ovšem zůstávaly stopy našich vnitřních růzností i v čísle tištěném, to proto, že z příčin technických nebývalo vždy možno vyrovnati je mezi tiskem v korekturách. Zvláště mou vinou (nebo zásluhou — podle toho, s které strany se na to podíváme) dělo se také, že jsme mimo otázky, na něž odpověď byla předem docela jasná, své mínění vždy hleděli podrobně odůvodňovati. Měli jsme při tom tajné přání, zvykati i čtenáře nefilology, aby se o otázkách jazykových učili sami uvažovati; proto v některých našich výkladech část čistě praktická, poučení o správnosti nebo nesprávnosti něčeho sporného, dostávala se dosti daleko do pozadí, ba někdy vypadá, jako by byla přidána jen na ospravedlnění, proč ten výklad vůbec do »Naší řeči« byl pojat (na př. v článku »Ondati, vyndati, sundati, atd.« ve 4. ročn., psaném v rektorské kanceláři Karlovy university a vzniklém na dotaz † Karla Klostermanna, smí-li se psáti *sundati, vyndati* a pod., ve skutečnosti však řešícím otázku, která jeho původce již léta před tím jako neodbytná moucha pronásledovala), a časem jsme si troufali i na výklady, které se otázek správnosti nebo nesprávnosti ani povrchně nedotýkaly. A s radostí přidávám, že tato se samým brusičstvím přímo nesouvisící stránka našich výkladů se veliké většině našich čtenářů, pokud jsme měli přílе-

žitost jejich mínění z projevů ústních nebo psaných poznati právě líbívala, a již proto hodláme jí dbáti, dá-li Pán Bůh zdraví, i nadále. Pravda, nezalíbili jsme se tím (jako ani jinými věcmi) čtenářům všem; jeden nám na př. vypočítal asi při 2. nebo 3. č. prvního ročníku, co si z nás posud vypsal do zápisníčku, jak se nemá a má psáti, a shledal, že je toho i za to málo, co tenkrát »Naše řeč« stála, málo.

Díváme-li se na prahu druhého desítiletí zpět do chodby, kterou jsme prošli za deset let minulých, měli bychom se také ptáti, co jsme za těch prvních deset let vlastně pořídili. To by znamenalo, rozložiti si po stole na př. novoroční čísla našich novin z r. 1917 s novoročními čísly letošními a srovnati obojí. To srovnání by pro nás příliš lichotivě nedopadlo: »Naše řeč« se čte, dost často se i pochválí, ale mnoho zdárných výsledků jejího působení neviděti. Snad se podařilo *vymýtiti* — či »vymítiti«, jak se přes naše výtky stále častěji píše a v tiskárnách sází — některou drobotinku (na př. šosácký tvar »úřadní« m. *úřední*, který jsme několik let utloukali), ale celkem se píše stejně, jako se psávalo před 10 lety. Spíše bychom shledali, že chyby, které bývaly před 10 lety dosti řídké, dnes se staly již skoro pravidlem. Tak na př. tvary »z něj, do něj« a pod. místo správného *z něho, do něho* píše dnes snad většina našich novinářů a spisovatelů, ačkoliv se učívali již v obecné škole, co je správné. Proč? Protože u nás je ku podivu vypěstován zvyk honem napodobovati, co koho napadlo v dobré nebo špatné chvíli učiniti. Nejen v mluvení a psaní, i v obchodě, v průmyslu, ve spolcích, v politice a zkrátka v celém našem životě stále vidíme, jak dobrá věc napodobením se šíří přes prospěšnou míru a napodobí se i věc zlá, jež by byla měla zapadnouti hned při prvním pokuse. Stačí, je-li to něco nového, anebo aspoň tak vypadá; jen pro-bůh nezůstati za jiným! Mluviti a psáti se tak učíme jeden od druhého i věci, jež jistě naponejprv nám znějí nemožně. Znám překladatele, který krásu jazyka vidí v tom, že se, pokud může, vyhýbá slovům, kterých jistě užívá doma denně sám; nic v jeho překladech není červené, všecko je rudé, lidé mají v nich tvářnosti, ne tváře, cesty v zahradách jsou vysypány štěrkem, ne pískem, každý, kdo odchází, dveře za sebou zamkne, ne prostě zavře atd., a p. překladatel nevidí, že si vede jako sadař, který pod sebou řeže větev, na níž sedí, nepomyslí, že snad někdy opravdu bude musit psáti o štěrku, o zamčeném pokoji, a že nebude věděti, jak by se měl vyjádřit, na štěstí se však jeho novoty málo šíří, protože překládá romány trochu staromódní a od našich spisovatelů málo čtené. Ale na př. někde někomu se uzdálo,

napsati »pronajmouti« (anebo »pronajati«, jak naši spisovatelé dnes raději píší) místo *najmouti;* každý ví, jaký podstatný významový rozdíl je mezi oběma slovy, snad každý toho rozdílu v hovoru šetří, již proto, aby osoba, s níž mluví, věděla, o čem je řeč, ale skoro denně se dočítáme v novinách, jak si někdo tam a tam »pronajal« krásný byt nebo něco podobného. Slova básníkova »jen zevšednět mi nedej, Bože« vykládáme si tak, že se musíme chrániti, abychom nepsali nebo ve »společnosti« nemluvili, jak jsme zvyklí mluviti doma. Tajemství úspěchu našich brusů, podle nichž jsme se učívali psáti a z veliké části podnes píšeme, bylo v tom, že tak často učívaly psáti, jak nikdo nemluví (a přidávám: často i jak u nás nikdo ani nemluvíval); proto se na př. naši spisovatelé stále ostýchají psáti, jak naši předkové skoro stále psávali a jak my doma stále mluvíme, že X. a Y. se dívali jeden druhému do očí, musí se u nich dívati do očí druh druhu, a Šmilovský, který brusičskou strojeností jazyka daleko předstihl své současníky i generace pozdější, překonal ještě brusy a dovedl dokonce psáti věty »za jedním citem, za jednou myšlenkou na sta se hrne jiných, *druh družce* šlapajíce na paty«, »jedna (bota) má příštipek vpravo, *družka* vlevo«, jak se u nás nikdy před tím nemluvívalo ani nepsávalo. Brusy ovšem měly mimo častou neobvyklost výrazů, jimž učily, ještě jinou výhodu před námi: byly sestaveny v podobě pohodlných rukověti s hesly obyčejně podle abecedy srovnanými. To je výhoda, jíž dovedou podnes užívati epigoni starých brusičů, přelévající časem starou moudrost do nových desk, dost nepřístupná nám, sbírajícím zatím látku, z níž by mohla vyrůsti rukověť nová.

Na konec bych rád uvedl ještě jeden pramen žalostného upadání našeho spisovného jazyka: je to nedostatek průpravy, jaké by se mělo budoucím učitelům češtiny dostávati na ústavech, na nichž se vzdělávají k svému úřadu, také pro správnost jazyka, jímž se tvoří a tvořiti má naše písemnictví. Kdo mě zná, uvěří, že já jsem poslední, který by neuznával plné potřeby, aby učitel češtiny na střední škole znal dokonale dějiny jazyka, jemuž má učiti, kdyby pro nic jiného, již proto, aby dovedl chápati jazyk dnešní. Ale nejpřednější jeho úkol jest, aby vychovával vzdělané lidi, kteří dovedou správně užívati toho, co tak rádi nazýváme nejvzácnějším dědictvím po našich otcích; a proto má se mu dostati v době jeho přípravy k tomu potřebných vědomostí. Má slova nejsou výčitkou našim profesorům češtiny na universitě, kteří mají plné ruce práce, aby v duších svých žáků výklady o dějinách jazyka vybudovali základy vědeckého poznání jazyka českého; ale jsou výčitkou našim universitám, že se pro příští

učitele češtiny posud nepostaraly aspoň o takové poučení o správném spisovném jazyce českém, jakého jim poskytují o některých jazycích cizích. A ten nedostatek se hlásí jak na žácích dnešních, tak z veliké části na jejich dnešních učitelích. My staří jsme měli ještě učitele češtiny, kteří nebyli tak vzdáleni dob buditelských, jako jsou učitelé dnešní; ti neměli na universitě toho, čeho bych přál dnešním posluchačům češtiny, ale znali češtinu ze spisů aspoň buditelských, které snad také mívaly leckterý jazykový kaz, ale přece po stránce jazykové pevněji byly zakořeněny v krásném jazyce starém a v mluvě lidové, tehdy namnoze i v městech přes některá slova původu cizího, zvláště německého, a přes některé barbarismy, zvláště germanismy, mnohem zachovalejší, než je dnes. Ale dnešním posluchačům a budoucím učitelům češtiny je nejdůležitějším pramenem poznání češtiny spisovné dnešní písemnictví s dnešními časopisy; svědomitější k nim přidá brusy se všemi jejich zastaralostmi a nesprávnostmi a podle toho pak učí své žáky na škole střední. Jsou jistě i výminky lepšího druhu, zejména hoši, v kterých zdravé jádro venkovské nedovedla udusiti plevel češtiny módní, snad těch výminek je i mnoho, snad většina; ale buď tomu jak buď, všichni budoucí učitelé by měli býti stejně dobrými učiteli správné češtiny spisovné, jako musí býti na př. ze všech posluchačů fakulty filosofické a přírodovědecké dobří učitelé předmětů jiných. A potřebnou soustavnou průpravu by jim k tomu měla dávati universita, ne sokromá píle nikým nevedená, jen doplňovaná příležitostnými pokyny profesora dějin jazyka českého.

Pod rakouskou vládou něco podobného na jediné tehdejší universitě pražské žádati by bylo bývalo šílenstvím již proto, že nic takového nebylo na universitách německých (aspoň ne na německé universitě pražské), při čemž nesmíme zapomínati, že němčina neutrpěla tolik pohrom jako jazyk náš, stísněný se všech stran cizotou. Ale není tak všude. Do 4. ročn. nám na př. napsal prof. dr. René Lote článek »Vyučování jazyku mateřskému ve Francii«; staral jsem se o něj prostřednictvím a s pomocí kol. Chlumského tenkrát právě proto, že jsem cítil potřebu péče o jazyk mateřský aspoň takové, jaké se mu dostává ve Francii, kde jí přece jen tolik není třeba jako u nás, ale zdá se, že článek ten vzbudil více pozornosti zajímavostí svého obsahu než příkladem, který jsme si z něho měli vybrati my. Mluvil jsem o tom, že by naše university měly míti podobné stolice jazyka mateřského, jaké mají university francouzské, s několika osobami, i s osobami povolanými k podobným úvahám svým úřadem jako instance administrativní, ale nedošel jsem mnoho souhlasu, nej-

výš se zdálo dostatečným, odbýti tu potřebu soukromou docenturou. Vím dobře, že by šlo o věc, která by musila býti dobře promyšlena, než by se počala uskutečňovati, že by osoby, jimž by se na našich universitách mohly svěřovati stolice, jaké mám na mysli, musili býti lidé, kteří svou znalost základů vývoje a potřeb našeho nového spisovného jazyka již nepochybným způsobem prokázali a kterým by nebyly neznámy nové proudy badání jazykozpytného, hledající poučení nejen v mluvnicích a slovnících a v jazykových památkách dob zašlých, nýbrž i v živé mluvě dnešní. Ale jest mým plným přesvědčením, že k odčinění tohoto nedostatku našeho školství jednou dojíti musí, a že čím dříve se to stane, tím bude lépe; a má zmínka o tom snad aspoň tolik způsobí, aby se o potřebě nebo aspoň o možnosti takových stolic u nás uvažovalo.

V. NERAD:

ALŠE ČI ALEŠE?

Aleš je zkrácený (hypokoristický) tvar jména *Albertus;* časem se ho začíná užívati i za jiná jména začínající slabikou *Al-*, jako *Alexius,* řidčeji *Alexander* nebo *Aloisius* (NŘ. 8, 21). Přípona *-eš* byla v starším jazyce při tvoření takovýchto rodinných zkratků křticích jmen neboli hypokoristik mnohem oblíbenější než dnes, kdy zapadla mezi přípony načisto neproduktivní. Příponou *-eš* byla kromě jména *Aleš* utvořena ještě na př. tato jména hypokoristická: *Bareš* z Bartoloměj, *Beneš* z Benedikt, *Boreš* z Bořivoj n. Bořislav a p., *Bureš* z Burian, *Daneš* z Daniel, *Fabeš* (n. *Pabeš)* z Fabian (Pabian), *Hroneš (Roneš)* z Hron, *Hyneš* z Heinrich (Hinrich), *Jakeš* z Jakub, *Janeš* n. *Jeneš* z Jan, *Jareš* z Jaroslav a p., *Jireš* z Jiří, *Kabeš* z Gabriel, *Klimeš* z Kliment, *Kubeš* z Jacobus, *Kuneš* z Kuno, *Lukeš* z Lukáš, *Mareš* z Marcus (Marek), *Mikeš* z Mikuláš, *Oneš* n. *Voneš* z Ondřej, *Prokeš* z Prokop, *Remeš* n. *Rameš* z Remigius, *Šimeš* z Šimon, *Tomeš* z Tomáš, *Uneš* n. *Huneš* z Unislav a p., *Valeš* z Valentin, *Zikeš* ze Zikmund atd. Jako podle hypokoristických zkratek *Pech* (z Petr), *Mach* (z Martin n. Matěj) vznikaly také podobné zkratky významu obecného, na př. *hoch* (m. holec), *brach* (m. bratr), *kmoch* (m. kmotr), tak také touž příponou jako jména *Aleš, Bareš* a p. byla utvořena na př. apelativní jména *kokeš* z *kokot* (= kohout), *hrubeš* = hrubý člověk (s nářečním vypuštěním začátečního *h*

jako v slovech *rozen, rouda* také *rubeš*, os. jm. *Rubeš*), dial. *pukeš* (= tlusté dítě) a p.

Původ a základní tvar této přípony je týž jako v domáckých jménech *Pech, Mach, Vach, Hach* a p., o nichž bylo v NŘ. již častěji mluveno, totiž přípona *-ch*, s tím toliko rozdílem, že *-ch* (vlastně *-ch'*) je přípona tvrdá, *-š* (vl. *-š'*) přípona měkká (ze *-ch-jo-*). Jako přípona *-ch*, tak i přípona *-š* přistupovala nejčastěji k začátku jména končícímu samohláskou; jako byla tedy na př. hypokoristika *Mach* (Ma-rtin), *Stach* (Sta-nislav), tak bylo také hypokoristikon *Domaš* (z Doma-mír, Doma-slav), zachované v míst. jméně Domašov, *Ostaš* (z Eusta-chius) a j.; jako byla jména *Proch* (z Pro-kop), *Bartoch* (z Barto-loměj), tak byla zase jména *Bartoš* (z Barto-loměj), *Antoš* (z Anto-nín), *Jaroš* (z Jaro-slav), *Dobroš* (z Dobro-slav), *Svatoš* (ze Svato-slav) a p.; jménu *Zdich* (ze Zdi-mír a p.) odpovídají jména *Braniš* (z Brani-súd a p.), *Hostiš* (z Hosti-slav a p.), *Budiš* (z Budi-voj) atd.; ze jména Bohuslav utvořeno příponou *-š* jm. *Bohuš*(ě), ze jména Bratru-mil jm. *Bratruš* a p. Bylo-li jméno základní zakončeno hláskou *-e*, vzniklo jméno zakončené na *-eš*, na př. z Bene-dikt — *Bene-š* (jako z Bole-slav — *Bolech*). Ale přípona *-eš* vznikala ještě jiným způsobem: byla-li za začátek základního jména vzata část slova začínající souhláskou, na př. *Prok(op)*, připínala se přípona *-š* k němu prostřednictvím jeru *(-'š')*, který, jsa v sudé slabice od konce počítajíc, měnil se v *e*, na př. *Prok'š'* = *Prokeš*, Luk- (Lukáš) — *Luk'š'* = *Lukeš*, Tom- (Tomáš) — *Tom'š'* = *Tomeš* atd. V tom, jaký kus od začátku byl brán za základ hypokoristického jména, nebylo ovšem žádného pravidla; tak ze jména Jaroslav mohlo vzniknouti domácí jméno *Jaro-š* i *Jar-eš*, z Miroslav — *Miro-š* i *Mir-eš* atd.; ze jména Valentin je zkratka *Valeš*, utvořená ze začátku Val- (nikoli Vale-), jak je vidět z 2. p. *Valše*.

Hotová jména tvarů *Domaš, Bartoš, Braniš, Bratruš, Beneš, Prokeš* pojímala se pak časem nikoli tak, jak jsou skutečně složena: z *Doma-š, Barto-š*, nýbrž tak, jako by byla složena ze základu končícího souhláskou, t. j. *Dom-, Bart-, Bran-* atd., a jako by příponami byly slabiky *-aš, -oš, -iš, -uš, -eš*, a tyto přípony byly přenášeny i k jiným zkráceninám jmenným. Tak příponou *-aš* byla utvořena na př. i hypokoristika *Hostaš* z Host (n. Hostivít a p.), *Halaš* z Hál (t. j. Gallus, Havel); příponou *-oš* *Vitoš* z Vít, *Svoš* ze Své-čest a p.; příponou *-iš: Tobiš* z Tobiáš, *Janiš* z Jan (Joannes), *Petriš* a j.; příponou *-uš: Januš* atd. Záliba v jednotlivých těchto příponách se časem měnila a v různých krajinách různě se ustalovala. Stejně jako hypokoristická jména, tvořila se těmito příponami a tvoří namnoze dosud z růz-

ných kmenů i podstatná jména významu obecného, která se pak zase stávala namnoze jmény osobními, přezdívkami a p.; tak vzniklo *hastroš* z hastrman, *strakoš* ze strakapoud a p., *prkoš* (Prkoš, pol. Parkosz) z p'rk- (pol. park- = kozlí zápach), mor. *gajdoš, gamboš* a p., *slepýš*, stč. *hrubýš* a p. A stejně se tvořila jména hypokoristická i jména významu obecného v jiných jazycích slovanských.

O skloňování jmen s příponami *-aš, -oš, -iš, -uš* nemůže býti v češtině nejmenších pochybností. Je-li kde příležitost k nejistotě, je to leda u jmen zakončených slabikou *-eš*, která podle výkladu výše podaného mohla vzniknouti buď připojením přípony *-š'* k začátku jména končícímu hláskou *-e*, na př. *Bene-š* (Benedictus), anebo z přípony *-'š'* připjaté k začátku jména osobního zakončenému souhláskou, na př. *Prokeš* (Prok-op) z *Prok'š'*. U jmen jako *Beneš* zůstávala a zůstává hláska *e* ve všech pádech, tak jako *a* v *Domaš*, *o* v *Bartoš* atd. U jmen jako *Prokeš* zůstávalo však *e*, vzniklé z jeru, jen v těch pádech, kde po něm následovalo ještě jedno jer (na př. v 1. pádě); ale mizelo, kde po něm následovala samohláska jiná (nebo jery dva). Má tedy *Beneš* 2. p. *Beneše*, 3. p. *Benešovi* atd., ale Prokeš měl 2. p. *Prokše* (z *Prok'ša*), 3. p. *Prokšovi (Prok'šovi)*, 7. p. *Prokšem* (z *Prok'š'm'*) atd. Ani v tom není ještě nejistoty; ta začíná teprve otázkou, k t e r á z četných jmen utvořených příponou *-eš* mají *e* původní (jako *Beneš*, 2. p. *Beneše*) a která *e* jerové (jako u *Prokeš*, 2. p. *Prokše*). Že se při tom není možno říditi jen začátkem jména základního, bylo ukázáno výše na jméně *Valeš*, které by mohlo býti utvořeno od začátku *Vale-*, ale jehož základem je začátek *Val-*; stejně je to viděti i na jméně *Klimeš*, které má základem tvar *Klim-* nikoli *Klime-* a j.

U hypokoristických jmen s příponou -eš utvořených od takových plných jmen, v nichž není v počátečních slabikách hlásky *e*, jako jsou *Prokop, Martin, Jaroslav* a p., možno souditi s jistou pravděpodobností, že hláska *e* v příponě *-eš* je pohybná (*-eš*, 2. p. *-še*), ač ani tu není možno vyloučiti možnost *e* stálého naprosto, neboť i k takovým jménům mohla býti přenesena přípona *-eš* s *e* stálým mechanicky (tak jako se přenášely přípony *-aš, -oš* atd.) od hypokoristik, která měla *e* stálé právem, jako na př. *Beneš*. Na př. jména *Maleš* (z malý n. Mal-host a p.), *Mileš* (z milý n. Mil-host), *Holeš* (z holý n. Hol-ata a p.), *Jilješ* (z Jilj-í), dnes zaniklá, měla asi příponu *-eš* toho původu, jak svědčí jména *Malešov, Milešov, Holešov* (mor.) a p., dále *Jilješovi* atd.

Průkaznějšího svědectví lze nabýti zkusmo, t. j. zkoumáním jazykového usu v době, kdy přípona *-eš* byla ještě produktivní a kdy byl živý cit pro tvarové rozdíly mezi jmény typu *Beneš — Beneše* a typu *Prokeš — Prokše*, jaký máme dosud na př. pro rozdíl mezi *peleš — peleše* a *faleš — falše* a p. Ani toto svědectví není arci absolutně průkazné, neboť už v nejstarší době lze pozorovati přebíhání některých jmen od jedné kategorie k druhé. Ale kombinací obou hledišť, t. j. etymologického základu těchto hypokoristik (*Beneš* z Bene-dikt, *Prokeš* z Prok-op) a jejich tvaroslovných změn (*Beneše*, ale *Prokše*) lze nabýti dosti bezpečného kriteria, o kterou z obou přípon v daném případě jde.

Máme-li na zřeteli jména napřed uvedená (výčet jich má ovšem daleko do úplnosti), poznáváme, že ve valné většině jich cítil usus staročeský v příponě *-eš e* pohybné. To vidíme na př. z jejich odvozenin, jako jsou jména místní *Alšovice, Baršov, Boršice* a *Boršov, Buršice, Dančovice* (m. *Dančovice*), *Jenšov, Kubšovice, Maršov, Maršovice, Onšov, Onšovice, Unšov, Valšov, Valšovice*, odvozeniny další (zdrobněliny a p.), na př.: *Alšík, Baršek (Bareška), Boršík, Buršík, Jakši, Jurše, Klimša, Kobšic, Kunšík, Lukšán, Maršík, Maršan, Mikšík, Tomšík, Tomšovic, Valšík, Valša* atd., tvary v starším jazyce zachované (podle Gebaura): pane *Alši* 1494, *Buršem* 1563, *Jakšovi* 1494, *Jaršone* 1222, *Klimše* (14. st.), *Kobšoni* 1337, *Kunšonis* 1333, *Lukšonis* 1418, *Maršová* 1518, *od Mikše* (14. st.), *Prokšonis* 1413, *Ramšonem* 1434 atd., i novější nominativy tvořené podle genitivů, jako *Borš* (podle *Borše*), *Jakš, Lukš, Mikš, Prokš, Valš* a p. Tak bývá i u podobných jmen jinoslovanských, na př. u patronymik srbochorvátských jako *Boršić, Grupšić (Grubšić), Jakšić, Juršić, Lukšić, Maršić, Mikšić, Tomšić* a pod.

Podle těchto znaků soudíc, měla starší čeština mezi jmény podnes obíhajícími jen dvě hypokoristika s plným *e*, t. j. jména *Beneš* (z Benedictus) a *Dobeš*. Jméno *Dobeš (Dobek, Dobiš)* pokládá Gebauer za hypokoristický tvar jména *Tobiáš*, a protože se vedle jména *Tobiáš* vyskytuje i tvar *Dobeslav* (Dobeslav z Bechyně = Tobiáš z Bechyně 1292, 1303), soudí, že jméno *Dobeslav* bylo přitvořeno ke jménu *Dobeš* podle vzorů *Bohuslav — Bohuš* a p. Ale jméno *Dobeslav* (pol. *Dobiesław*) i zkratky *Dobek* a j. jsou známy též z polštiny, a proto se zdá pravděpodobnějším výklad, že i česká jména *Dobech, Dobeš, Dobek, Doben* a p. jsou zkratky jména (u nás arci nedoloženého) *Dobe-slav* a že teprve časem byly vzaty pro svou podobnost se jménem *Tobiáš (= Tobiš)* za hypokoristické tvary jména *Tobiáš*. Tento výklad má do sebe tu výhodu, že vysvětluje nejen začáteční *d*, nýbrž i plné *e*

v koncovce *-eš* mající oporu v první části složeného jména *Dobeslav*. Jména *Beneš* i *Dobeš* zachovávají v staré době *e* příponové v skloňování i v odvozeninách; proto je *Benešov, Benešovice, Benešice,* zdrob. *Benéšek* (nč. *Beníšek, Benýšek* a p.), 2. p. *Benešě* atd., nč. *Beneše* atd. až dosud; a rovněž *Dobešov, Dobešovice,* žen. jméno *Dobešě,* adj. *Dobešóv,* 2. p. *Dobeše* atd.; o jménech *Maleš, Mileš, Holeš, Jilješ* stala se zmínka již dříve.

Kdybychom se tedy mohli říditi stavem původním, zachovaným v jazyce starém, bylo by pravidlo pro dnešní skloňování podstatných jmen muž. s příponou *-eš* velmi prosté: všechna taková jména, vyjímajíc jména *Beneš* a *Dobeš,* mají v příponě *-eš* pohybné *e,* t. j. *Beneš* má 2. p. *Beneše, Dobeš — Dobeše,* ale všechna ostatní *Aleš — Alše, Mareš — Marše* atd. Tento rozdíl se zachoval skutečně zhruba až do doby, kdy tato jména přestala býti namnoze jmény hypokoristickými (jako *Bareš* a p.) a stala se příjmeními. Ve zpovědních seznamech z konce 17. a zač. 18. stol. čteme jména *Buršová.* Pavel *Buršů,* Václav *Jaršů,* Běta *Maršovka,* Dorota *Kabšová* atd.

Ale jednotný tvar nominativu všech těchto jmen na *-eš* stává se příčinou, že se v tvarosloví těchto jmen vyskytují již v starším jazyce odchylky na obě strany a časem jich přibývá. Tak se vedle jména *Benešov* vyskytuje i míst. jméno *Benšice,* vedle nom. *Beneš* také nom. *Benš* (Benč), svědčící pro odchylné skloňování *Beneš, Benše;* ke jménu *Dobeš* je stará odvozenina *Dobšice* (1190) a nový nom. *Dobš,* svědčící o skloňování *Dobeš, Dobše,* které normalisuje také Jungmann. A naopak zase vedle tvarů *Hořeš* (Hořeslav), 2. p. *Horše* (Horšův Týn) objevuje se stará odvozenina *Hořešovice* (1228) s plným *e; Rameš* mívá 2. p. *Rameše* (Václava Rameše 1589, Jungm., Hist. IV, 431), *Valeš* (Valessius) 2. p. *Valeše* (Jana Valeše 1612, t. IV, 1639), *Jakeš* (Jakessius) 2. p. *Jakeše* (Víta Jakeše 1610, t. IV, 1389) atd.; vedle zdrobnělého *Buršík* vynořuje se i zdrobnělina *Burýšek* jako *Benýšek* z *Beneš* a p. Podobné matení je i v srbochorvátštině, kde našemu pohybnému *e* odpovídá pohybné *a;* je tedy na př. nejen *Juršić* (z Juraš), nýbrž i *Jurašić,* a naopak zase nejen *Benešić* (z Beneš), nýbrž i *Benšić* atd.

V naší době odchylek spíše přibývá než ubývá, a to ve prospěch nepohybného *e.* Jungmann na př., který celkem zachovává původní skloňování jmen na *-eš* (tedy na př. 2. p. *Alše, Barše, Beneše, Borše, Burše* atd.), zaznamenává jako normální genitivy *Klimeše* (m. Klimše), *Mareše* (m. Marše), *Rameše* (m. Ramše); Tyl (Sekanina I, 519 a j.) skloňuje jen *Mareš, Mareše;* Rubeš podpisoval své knížky jen »od F. J. *Rubeše* (m. Rubše)«; obrázky

Alšovy v letech osmdesátých a devadesátých byly v časopisech označovány zpravidla jako obrázky Mik. *Aleše;* jména *Bareš, Bureš, Daneš, Hrubeš, Jareš, Kubeš, Rameš, Valeš, Zikeš* atd. jeví v praxi zjevnou tendenci zachovávati *e* ve všech pádech (na př. v adresářích bývají uváděna ženská jména zpravidla v tvarech *Barešová, Brokešová, Burešová, Jarešová, Klimešová, Kubešová, Ramešová, Valešová* atd., kdežto u tvarů *Hykšová, Mikšová, Prokšová* je těžko rozsuzovati, jde-li tu o zachovaný tvar starý či o ženské tvary k novotvarům *Hykš, Mikš, Prokš* a p.) Objevují-li se v posledních letech hustěji v písmě nebo v usu jednotlivé tvary *Alšovi, Maršovi, Rubšovi* a p., lze si je z velké části vykládati jen jako reakci způsobenou gramatickou teorií, která učí, že jen jméno *Beneš (Dobeš)* má po právu *e* původní, nepohybné.

Přes to přese všecko není možno ještě tvrditi, že by pronikající dnes způsob skloňování, t. j. podle vzoru *Beneš, Beneše,* u jmen muž. na *-eš* ovládl úplně. Odpor jejich proti tomuto skloňování novotnému není u všech stejný. Podstatná jména významu apelativního (apelativa i vlastní jména za apelativa užívaná) zůstávají věrna svému původnímu skloňování poměrně nejlépe: hra na *kokše,* ty *mikši, pukši* mor., *hromši* chod. atd. Ze jmen osobních skloňování původní zachovávají především taková jména, v nichž se cítí dosud hypokoristika (t. j. souvislost se jménem křestním) anebo jichž se jako hypokoristik dosud užívá, na př. *Tomši* (Tomáši), *Lukši* (Lukáši), chod. *Bobši* (= Josefe), a to i když jsou ve funkci příjmení. Naproti tomu příjmení, v nichž se původ z křticího jména necítí, jako *Bareš, Bureš, Jareš, Mareš, Zikeš,* anebo která jsou vůbec původu jiného (na př. přezdívkového), jako *Hrubeš, Rubeš,* jeví snahu zachovávati nominativní *-eš* ve všech pádech, tedy *Bareše, Bureše* atd., *Hrubeše, Rubeše.* Jistou věrnost typu *Prokeš — Prokše* jeví také jména, u nichž se vedle tvaru původního, na př. *Prokeš,* vyvinul novotvar tvaru *Prokš,* na př. *Dobše (Dobeš* i *Dobš), Klimše (Klimeš* i *Klimš), Lukše (Lukeš* i *Lukš), Mikše (Mikeš* i *Mikš), Prokše (Prokeš* i *Prokš)* a p. Konečně není zajisté bez významu ani větší nebo menší lokální rozšíření toho neb onoho jména; v obcích a krajích, kde se některé z našich jmen často vyskytuje a ode dávna obíhá, můžeme s jistou pravděpodobností předpokládati, že se původní skloňování, na př. *Aleš, Alše,* zachovalo a zachovává líp než tam, kde je takové jméno vzácné a nové. Proto novějšímu způsobu skloňování jmen na *-eš* (Aleš, Aleše) propadají takováto jména spíše v bábelu jmen, jako je Praha, než na venkově.

Výslední stav všeho toho, co bylo pověděno o době starší i o době naší, je kolísání a nejistota. Vésti demarkační čáru mezi jmény (příjmeními), která zachovávají *e* v celém skloňování, a mezi těmi, která podržela anebo snaží se podržeti skloňování původní, byl by pokus marný, protože udržeti odděleně dvě skupiny tvarů, jejichž nominativ je stejný, podařilo by se teorii gramatické jen stěží, podařilo-li by se to vůbec. Nezbývá tedy nic jiného za dnešního stavu, než skloňovati původním způsobem *(Beneš — Beneše* a *Prokeš — Prokše)* taková jména, která tím způsobem bez násilí a bez afektace skloňovati dovedeme, ale nepokládati za tvary chybné ty, v nichž se hláska *e* původně pohybná ve všech pádech zachovává, jako by byla původní *(Prokeš — Prokeše).*

DROBNOSTI.

O NEPŘELOŽITELNOSTI SLOV A ÚSLOVÍ.

Čtli jsme před nějakou dobou v Prager Tagblattu článek o tom, jaké obtíže činí překlad některých českých slov do němčiny. Pisatel (tající se pod pseudonymem Rufus) uváděl především několik názvů pro různé zvuky: vítr *fičí, šelest* listí, klika *cvakla* (z Erbenovy Polednice) a *třesk.* Překlady ‚der Wind pfeift', ‚Geflüster' nebo ‚Rascheln', ‚die Klinke knackte', ‚Krach, Knall' a pod. autorovi, který patrně dobře zná oba jazyky, nevyhovují. Také ho neuspokojuje, že naše rozlišování mezi *červený* (na př. o růži) a *rudý* (mák, prapor) je v němčině stíráno, neboť Němci znají jen ‚rot'. Německé ‚leiblich' zní Rufovi zcela nesrdečně proti českému *rodný* bratr, *rodná* sestra, nemluvě ani o tom, že Čech také může říci *rodný* kraj. Rufus dal komusi číst básně Karla Krause a ten se o jejich autoru vyjádřil: *To je samec!* Kdežto Čech může činiti rozdíl mezi *samcem* velkých zvířat a *samečkem* menších, je kuriosem němčiny, že vzrostlého pardála označuje ‚Männchen', ‚Weibchen' (vl. mužíček, ženuška). Čech odmítá *šmahem,* což dobře vystihuje příslušné gesto a nemůže být nahrazeno něm. obraty ‚in Bausch und Bogen' nebo ‚samt und sonders'. Ani pro rozdíl mezi *hubičkou* a *políbením* nemají Němci výrazu. Pokud jde o slovesa, činí arci vidové odstíny všem Neslovanům zvláštní obtíže. Opakováním *Bývávalo, bývávalo, bývávalo dobře* dosahuje národní píseň účinku, jako by někdo hlavou pokyvoval nad zašlými dobrými časy. — Systém rozdílů

vyplývajících ze srovnání češtiny a němčiny by podle pisatele vykonal dobré služby vzájemnému intimnějšímu poznání obou národů.

Článek, jehož obsah jsme zde naznačili, dotkl se důležitých otázek jazykových. Není pochyby o tom, že, poznáme-li, jak jest jazyk některého národa vybudován, máme klíč k hodnocení toho, co národ v svém jazyce myslí a mluví. Poměr člověka k světu je do značné míry určen jeho jazykovým vývojem. Jednotlivec si tvoří svůj názor na svět podle zkušeností svých předků, jež jsou uloženy v pojmech řeči. Vedle pojmového utváření světového názoru je hlavním úkolem řeči, aby byla prostředkem vzájemného dorozumívání. Takto jako kulturní statek má jazyk skutečnost nadosobní. Může tedy, kdo srovnává pojmové a syntaktické vybudování jazyků, dospívati k poznání psychologie národů, kteří těmi jazyky mluví.

K tomu cíli nutno si zvláště všímati toho, co jest v jazycích nepřeložitelné: pro které pojmy má jeden jazyk označení, druhý nikoli; pro co má jeden jazyk více slov než druhý a proč jt tomu tak; které jsou způsoby tvoření slov, co je při tom charakteristického a co schází proti jiným jazykům; zda se jazyk při označování předmětů rád zmocňuje smyslových jejich znaků (kterým smyslovým oblastem dává tu přednost), či v něm rozhodují hlediště abstraktnější (na př. účel věci) a pod.

Kdo chce na tyto otázky odpovídati, musí míti přehled celých oblastí jazykových. K tomu je potřebí takového zpracování jazyků, jež vychází od pojmů, které mají býti vyjádřeny, a jež se ptá, jak se označují věci. Obyčejné slovníky abecedně uspořádané nemají pro tento účel ceny; abeceda je systém úplně vnějškový, mechanický, nevědecký. Nevyhovují ani starší slovníky synonymní. O soustavné roztřídění pojmů, o jakýsi katalog světa a všech možných vztahů v něm se pokusil po prvé Angličan P. M. Roget; jeho systém zdokonalil Francouz Ch. Bally, ač nedosahuje Rogetovy úplnosti. Roget přijal kategorie (skupiny), podle nichž roztřídil slovní poklad angličtiny, od filosova Huma. Vychází od vztahů odtažitých, postupuje k světu hmotnému a zase se vrací k lidskému duchu (rozumu, vůli, citům). Byly však již učiněny pokusy také o jiné třídění než logické. Tak F. Dornseiff navrhoval vzíti za základ rozdělení věd. V první skupině by byly základní pojmy logicko-matematické (obecné vztahy, čas, prostor, příčinnost), v druhé vědy přírodní (astronomie, matematika a geometrie, fysika, chemie, mineralogie a geologie, fysikální zeměpis, meteorologie, botanika, zoologie a biologie, antropologie a medicina, technika) a v třetí vědy duchové (psychologie,

charakterologie, logika; filosofie, pedagogika; semantika, jazykozpyt, literární věda; estetika a věda o umění; sociologie; právnictví a národní hospodářství; věda o náboženství; etika). U každého hesla (na př. »hloupost«) by se napřed měla uvést slovesa („Na počátku byla věta!"), pak jména, potom ostatní částice (příslovce, předložky, spojky, citoslovce) a konečně mluvnické prostředky výrazové. Doklady doporučuje Dornseiff řaditi abecedně, aby se snadno mohli zjistiti, co ještě schází.

Je mnoho jazyků, k jejichž zpracování ve směru zde naznačeném nebyly učiněny ani první přípravy. To platí, nehledíme-li k stč. slovníkům věcně uspořádaným (jako je i Komenského Janua a Orbis pictus) také o češtině. A přece nemůže býti sporu o tom, že by takový přehled všeho pokladu jazykového oživil cit pro mateřskou řeč, že by vykonal dobré služby také při učení jazyku, neboť rozlišování synonym je důležité pro vyjasnění pojmů a tím i pro školení rozumu. Po něm by často sáhl nejen překladatel, hledaje vhodný výraz pro některý pojem, nýbrž každý spisovatel, který by chtěl poznati všecky výrazové možnosti svého jazyka. Pro novou češtinu je v slovnících, zvl. v Jungmannově a Kottově, a ovšem také ve sbírkách nářečních, uloženo tolik cenného materiálu, že by pečlivý a jazykově vzdělaný jeho zpracovatel měl práci dosti usnadněnu.

Dokud nemáme takových pomůcek, zůstávají podobné srovnávací pokusy, jak jsme se o jednom na počátku zmínili, pouhými zlomky, z nichž nelze nic odvozovati. Ale o nepřeložitelnosti některých slov slýcháme častěji. Jako příklady se uvádějí franc. *esprit,* něm. *Gemüt,* řec. *kalokagathia,* rus. *ničego* atd. Takové výrazy lze jen intuitivně pochopit. Jde-li o převod textu, který má vzbuzovati krásné představy, bývá právě t. zv. volný překlad nejvěrnější, t. j. takový překlad, který se nejvíce přibližuje originálu účinkem estetickým. Převedení výrazy ekvivalentními by velmi často estetického uspokojení nedosáhlo. V čem je toho příčina?

Význam slov není vyčerpán jen pojmovým jejich obsahem, nýbrž jdou s ním vedlejší asociace. Ty uvádějí v popředí jednotlivé stránky označeného pojmu a vzbuzují průvodní představy, jež vlastně v pojmu ani obsaženy nebývají. Tak Němec při slově *Krieger* myslí spíše na bitvu a bojování, při slově *Soldat* zase více na kasárny, cvičiště a uniformu. Představová oblast slova může býti silně citově přízvučná, na př. slovo *provaz* v domě oběšencově nebo slovo *zkouška* v rozmluvě s někým, kdo při zkoušce propadl. Také působívají asociace čistě jazykové, t. j. okolnost, zda je slovo běžné v hovorovém usu či v písemném, zda je vzato z některého krajového nářečí nebo ze stavovské mluvy a pod.

Tyto vrchní tóny, jež mimovolně zní spolu s významem, jsou v každém jazyce jiné. Proto bývá překladem setřen pel vedlejších představ a zaplašen jemný opar průvodních citů. To jest pravý důvod nepřeložitelnosti slov a úsloví.* F. Oberpfalcer.

PŘÍSPĚVEK K ÚŘEDNÍ ČEŠTINĚ.

Čtu v časopise »Sociální služba« (č. 1, 1926) odstavec »*Prohlášení o zahájení řízení o prohlášení* za mrtva«. V 8 slovech 4 substantiva verbalia, z nichž *dvě* dokonce v témž pádě s touž předložkou (o). Jak líbezně to působí na ducha čtenáře milovného mateřštiny, nejlépe se přesvědčíme, přečteme-li ten nadpis nahlas. V témže odstavci se setkáváme ještě se *čtyřmi* podobnými vazbami dalšími (»*potvrzení* . . . , že zahájeno *řízení* o *prohlášení*«, »do *skončení řízení* o prohlášení«, »podle *tvrzení* strany *řízení* o *prohlášení* bylo zahájeno, soud však *potvrzení* odpírá«, »bylo-li *řízení* o *prohlášení* za mrtva zahájeno před *vyzváním* strany«, »aby prokázala *zahájení řízení* o *prohlášení* . . .«); a vedle těchto dokladů objevují se jiné tvary na *-ní* v krátkém odstavečku ještě několikrát. Citovaný projev vyšel z ministerstva sociální péče a nemáme tedy ani tak za zlé »Sociální službě«, že jej otiskla doslova, ale byl by opravdu již čas, aby naše úřady, zvláště nejvyšší, dbaly více aspoň libozvučnosti svých projevů; k tomu přece není potřebí zvláštních vědomostí jazykových ani slohové obratnosti, což vše, jak se zdá, u nás k nutné kvalifikaci úřednické se nepočítá. Jsou sice některá taková jména na *-ní* nezbytná, takže se bez nich obejíti nelze, ale hořejší ukázka čpí na sto honů c. k. rakouskou češtinou, t. j. otrockým překladem z němčiny, a poctivý Čech by se měl takové povodně slovesných substantiv podle možnosti vystříhati. Také slovesem *zahájiti* měli bychom šetřiti a užívati ho jen o počátku nějakého opravdu významného děje; vždyť znamenalo původně skutečné »zahájení« něco, čím se zamezoval nepovolaným přístup k úřednímu výkonu (skutečnou ohradou nebo později ústním projevem), a starý jazyk je zná jen o »zahájení« zemského soudu.

Naproti tomu vazba *za mrtva* je zbytečná archaistická ozdoba, jejíž vetchý půvab špatně se snáší s ostatní nemotorností novočeského úředního výrazu. Dnes už snad nikdo neříká »byl prohlášen *za mrtva*, byl uznán *za churava*, byl pokládán *za chytra*« atd. (leda snad, jde-li o příč. trpná a příd. jména jim podobná.

*) O jiných příčinách nepřeložitelnosti viz výklad o slově „šlágr" v NŘ. 10, 288.

byl prohlášen *za vyloučena,* ustrn. nebyl uznán *za hodna),* nýbrž říkáme »byl prohlášen *za mrtvého* n. *mrtvým,* byl pokládán *za chytrého*« atd. Aby se snad úředně nemyslilo, že je to jen náš výmysl, citujeme Kadlcovu-Hellerovu Terminologii úřední: Todeserklärung = prohlášení za mrtvého.

A tak, kdyby takové prohlášení o prohlášení psal Čech a ne úřad, napsal by toto prohlášení asi takto: Vyhláška (veřejná zpráva a p.) o tom, že se o prohlášení za mrtvého začalo jednati. Snad by to nemělo ten úředně škrobený ráz, ale znamenalo by to totéž, srozumitelné by to také bylo a hlavně: bylo by to češtější a neznělo by to tak jednostranně, jako když se primán pokouší o první verše: »citu vzplání — milování — kolébání«. Ministerstvo sociální péče je instituce moderní, jaké dříve nebylo. Nemohlo by tedy věnovati také trochu péče tomu, aby její čeština zněla trochu svěžeji než v dobách, kdy své verše skládal Václav Melezínek, »řemesla pernikářského starší tovaryš«?

D. Pan.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. Vydala komise pro reformu československého trestního zákona. I. Osnovy, str. 94, II. Odůvodnění osnov, str. 215. Nákladem ministerstva spravedlnosti. Praha 1926.

(Ostatek.)

Proti ustálenému pořádku slov hřeší se v zákoně častými nedůslednostmi. Na př. vedle spr. jichž *se* dopustil jednou 26 bývá velmi často nespr.: jinak posuzuje *se* čin 9 m. jinak se (a pod 12, 16 a č.); který skutečně *si* odbyl 22, 48, 50 a j.; že není *ho již* zapotřebí 18 m. že ho již; k nimž jeho úřad *mu* poskytuje přístupu 53 m. k nimž mu (jindy bývá: poskytuje ochranu 69): které podle zákona *se jim* rovnají 61 m. které se jim; když vinník *se jí* dovolává 75 m. když se jí; že narozené dítě *by bylo* těžce zatíženo 72 m. že by bylo atd. Podobně i v jiných případech: do čtyřiadvaceti hodin (spr.) a *čtyřicetosm* hodin (nespr.), obé v § 106 (a j.); při tom *soud přihlédne* nejen k délce atd. 25 a j. m. přitom přihlédne soud; kdo způsobí povstání v republice v úmyslu *tím* ohroziti její bezpečnost 40 m. ohroziti tím; *vojenským účelům sloužící třaskaviny* 55 m. třaskaviny sloužící (určené) atd.; v oznámení léčiva nebo způsobu *léčení tiskopisem* 93 m. v tištěném oznámení (n. v tiskopise oznamujícím, doporučujícím a p.). Násilný a nezvyklý je pořádek slov ve větě:

kdo rozšiřuje nepravdivou zprávu, *kterou pokládati za pravdivou nemá dostatečných důvodů* 55, 57; neboť ve větě samostatné by musil býti anticipovaný infinitiv v tomto případě recipován ukazovacím zájmenem (pokládati ji za pravdivou, *k tomu* nemá dostatečných důvodů); správněji zní týž pasus ve formě: tvrdí o něm hanlivou skutečnost, nemaje dostatečného důvodu pokládati ji za pravdivou 58. Ve větě: kdo veřejně *se nabízí* nebo *vybízí* ke smilstvu 92, má čtenář dojem, jako by zvratné *se* náleželo k oběma slovesům po sobě jdoucím, kdežto, rozumím-li dobře, je druhého slovesa užito bez předmětu (obecně); právě proto však mělo míti i druhé sloveso předmět, a to svůj: kdo *se* nabízí anebo *jiného* vybízí.

Také proti interpunkci (která zvláště v zákoně bývá někdy důležitou pomůckou k výkladu) možno uvésti několik výtek; jako těsně k sobě náležející výrazy *i já, jen já, ani já,* tak jednotný celek (i ve výslovnosti, t. j. v umístění pausy) tvoří výrazy, v nichž místo *já* je položena t. zv. věta vedlejší. V našem zákoně se sice píše: ustanovení platí, *i když* vinník podnikne čin 13, ale: rozsudek nemůže býti *vykonán ani, když* byl v době smrti odsouzeného již v právní moci 16 m. vykonán, ani když byl . . . ; a důsledně: tato ustanovení *platí jen, když* má dojíti k novému rozhodování 9, 12, 16 a j. m. platí, jen když má dojíti (osamostatněné věty: *jen aby* to byla pravda, *jen když* se mu nic nestalo a p. svědčí, kam výrazy *ani, jen* smyslem patří). Velmi často scházívá čárka před spojkou *a,* i když následuje věta jiné kategorie: trestá se vězením do tří let (,) a spáchá-li čin v úmyslu poškoditi republiku, žalářem do osmi let § 139 a j. (spr. na př. v § 140).

Po stránce výběru slov, jemuž byla v tomto zákoně věnována velká péče už z důvodů věcných, t. j. právních, je možno přece vytýkati leckde výraz nevhodný, jehož příčiny vedle nedostatečného přesného citu pro pravý význam slova je třeba často hledati v šablonovitosti výrazu. Na př. říkáme: *spáchati* vraždu, násilí, trestný čin, ale neříkáme *spáchati obchod* s ženami, *padělání* peněz a p. 10, nýbrž dopustiti se obchodu s ženami, padělání a p., říkáme: *vzejde* škoda, *vzejde* z toho něco dobrého, spása atd., ale neříkáme: když ten výsledek skutečně *vzejde* 13 m. nastane; říkáme *provozovati* řemeslo, mlynářství, živnost hostinskou a p., t. j. nějakou činnost, ale Čech stěží řekne *provozovati telegraf* a *telefon* 63, jako neřekne jistě, že někdo provozuje mlýn nebo hostinec. Podle výrazů *trest na* hrdle, *na* penězích, *na* majetku utvořil někdo v letech padesátých šablonovitě i výraz *trest na svobodě* (t. j. odnětím n. omezením svobody); NŘ. 7, 145 vyložila nevhodnost tohoto výrazu se stano

viska usu jazykového, který výrazu »na svobodě« vtiskl určitý význam = auf freiem Fusz (j. untersuchen = vyšetřovati na svobodě) a v němž výrazu »trest na svobodě« bude rozuměno vždycky ve smyslu »trest odbývaný na svobodě« *) Výrazu »trest na svobodě« užívá se v novém zákoně takřka zpravidla (ojedinělé výjimky na př. v § 190: vydává [ho] v nebezpečí *ztráty svobody* nebo v nebezpečí trestu smrti).

Substantiva *manžel* užívá nový trestní zákon jako substantiva obourodého (manžel i manželka), čehož v jazyce nikdy nebývalo a není. Odtud možná nedorozumění ve výkladu zákona; na př.. zemře-li oprávněný (muž, či muž nebo žena?), přechází oprávnění na jeho *manžela* a děti, a není-li ani *manžela* ani dětí, na jeho rodiče 16 (dokonce čteme 65: stejně se trestá *ten* [masc.], kdo souloží s *manželem* [masc.] jiného, což vypadá skoro jako přečin proti § 261, smilstvo s osobou téhož pohlaví). Šlo-li už autorům zákona o substantivum obourodé, měli užíti slova *choť*, které znamená odedávna muže i ženu.

Jiné nepřesnosti výrazové: *povoliti* lhůtu k zaplacení nejvýše *na tři měsíce* 38 m. p. k zaplacení lhůtu tříměsíční n. odložiti zaplacení na tři měsíce; jednou nebo *více činnostmi* 26 m. několikerou (neříkáme: dvě činnosti, nýbrž dvojí činnost, paterá činnost atd.); že nesplní *povinnosti* k dodávce nebo dopravě *vůči* veřejné moci 74 m. nesplní povinnost dodávky k veřejné moci (kterou jest zavázán veřejné moci); soud nařídí výkon rozsudku, *pokud* byl podmínečně odložen 29 m. byl-li (NŘ. 5, 285); při tom je hleděno *pokud možno* na jejich (vězňů) schopnosti 32 a j. m. ustáleného a ustrnulého co možná; ví-li vinník, že jde o čin *stížený* těžkým trestem 56, kde je těžko rozhodnouti, měli-li autoři na mysli adj. stižený či ztížený (jako bylo staré »vězením ztížiti«) anebo, nejpravděpodobněji, stíhaný.

Na konec zbývá ještě obligátní kytička germanismů, bez níž si text vyšlý z pera úředního, i sebe pečlivějšího, nedovedeme dosud bohužel představiti. »Neb tak přehluboko« mohli bychom skoro citovati volně podle Kollára, »vtlačil znaky všem úřadům Němec, místo že jich vymazat nikde nemůže ni čas.« Tak čteme na př.: když *se počalo s výkonem* trestu 18 m. když se začal vý-

*) Takových výrazů, které nelze šablonovitě rozšiřovati, je v jazyce dost; říkáme: přijedu k vám na léto, na svátky, na prázdniny ve smyslu, „abych u vás ztrávil léto“ atd.; ale nemůžeme v témže smyslu říci „přijedu k vám na podzim“, protože „na podzim“ = im Herbst. Chceme-li v tomto případě vyjádřiti totéž, co v dřívějších, nezbývá než vyjádřiti se jinak, na př. přijedu k vám ztráviti podzim a p. Říkáme „vrátil se po vánocích, po prázdninách“ a p., ale „vrátil se po jaru“ neznamená po uplynutí jara, nýbrž z jara atd.

kon trestu (vykonávati trest); *na místě* peněžitého trestu může soud uložiti vnucenou práci 20 m. místo trestu (NŘ. 6, 257); *účast na* určitých zábavách 28, 43, 55, *účastník na* spolčení trestném 43 m. účast při zábavách, v zábavách, účastník při spolčení; soud odloží výkon odkázání do robotárny *z důvodu § 54 čís.* 2 m. podle § 54, řídě se paragrafem, opíraje se o § 54 a p.; trestem je *v případě § 317 a 318* žalář atd. 79 m. jde-li o § 317 a 318, na činy uvedené v § 317 a 318 a p.; soudce, *kterého pověří funkcí* ministerstvo 31 m. kterému ji svěří; aby vězňové našli *přiměřené* zaměstnání 33 m. vhodné; navykati vězně práci *přiměřené* jeho tělesným a duševním vlastnostem 37, 38 m. hodící se k nim a p.; byly-li *navázány* styky s cizinou 40 m. byly-li zahájeny, došlo-li k nim a p. (NŘ. 6, 122); aby *spolupůsobil* při výrobě válečných potřeb 44 (62, 72) m. aby se jí účastnil, při ní pomáhal, byl nápomocen a p.; spáchá-li čin uvedený *k účelům* pozdvižení nebo vzbouření 55 m. aby způsobil n. podporoval pozdvižení; paděláním rozumí se *zhotovení* peněz nepravých 60 m. výroba, vyrábění, dělání a p.; *zhotovení* listiny nepravé 60 a j. m. pořízení, sepsání; *omezí-li* se vinník *na* málo mincí menší hodnoty 60 m. spokojí-li se malým počtem mincí, přestane-li na malém počtu; papíry *znějící* majetníku 61 m. svědčící majetníku, vydané na jeho jméno; kdo způsobí nebezpečí smrti *více* lidí 73 m. několika lidí; do dne, kdy jejího souhlasu nebylo *více* potřebí 17 m. již; do roka *po skončeném trestním řízení* 87 m. od skončení trestního řízení (NŘ. 2, 91); služební *odvislost* 77 m. závislost; pokud oprávněný *nepožívá* plné svéprávnosti 16 m. nemá, nedosáhl, není ještě zcela svéprávný atd.

Na vrub vlivu němčiny třeba přičísti dále zálibu ve rčení, že jest to nebo ono soudu učiniti; na př. bylo-li řízení zahájeno, *je* v něm *pokračovati* 9, *je stíhati* všechny 15 a č., ač se podle výkladu Zubatého (6, 4) tímto rčením nevyjadřuje mravní nebo právní povinnost (= musiti), jako spíše přirozená nutnost. Vliv němčiny je cítit jako u jiných zákonů v jisté náklonnosti k vyjadřování jmennému; na př.: ztráta způsobilosti *k nabytí* a opětnému *nabytí* práv 21 m. nabýti a opět nabýti; zapovídá se *jejich* (živností) *výkon* 23 m. je vykonávati (slovo *výkon* odvozené od perfektivního slovesa *vykonati* ostatně znamená zpravidla jeden čin; nemůžeme mluviti o výkonu svých povinností, nýbrž o vykonávání, plnění a p.); *zápověď* hostinců *vykonává* okresní soud místa stálého pobytu odsouzeného 38 m. hostince (t. j. chození do hostinců) odsouzenému zapovídá okresní soud; spáchá-li čin (= ten čin) osoba *u výkonu* tohoto příkazu nebo zneužívajíc tohoto příkazu 79 m. vykonávajíc tento příkaz. Konečně i uží-

vání zpodstatnělých adjektiv nad míru dnešním usem stanovenou sotva lze vyložiti jinak než citem porušeným němčinou. Nemluvím o adjektivu *obžalovaný (á)*, které má pravzor již v stč. *pohnaný*, nýbrž spíše o příd. jménech jako *oprávněný;* na př.: kdo se tam zdržuje, ač byl *oprávněným* vyzván, aby se vzdálil 77, kdo odejme mrtvolu z držení *oprávněného* bez jeho svolení § 221; Vznikají tím leckdy i jisté potíže pro smysl místa, na příklad v § 319, už výše citovaném, »zemře-li *oprávněný* ... přechází oprávnění na *jeho manžela*«, kde adj. *oprávněný* je míněno také v rodě obojím (t. j. buď je to manžel nebo manželka). V takových případech, kde se zpodstatňování příd. jména nestalo usuálním, vyhovoval starší jazyk potřebě substantiva často připojením apelativa co nejširšího významu *(duše, tělo, člověk,* časem také *osoba).* Tak bývá někdy i v našem zákoně: *osoba zaměstnaná* při podniku 78, *osoba povolaná* k výkonu 79, a tak mohlo býti zabráněno nejasnosti v § 221 a 320, kdyby se bylo užilo výrazu i formou češtějšího »*osoba oprávněná*«. A tak i jinde, na př. odsuzuje-li soud *obviněného* mladšího třiceti let 25 (platí i pro obviněnou) m. obviněnou osobu a p. Někde je možno užíti místo adjektiva i vhodné odvozeniny; na př. odsoudí-li soud cizince do žaláře, vysloví zároveň, že *odsouzený* se vypovídá 23 m. že se odsouzenec vypovídá.

Tím končíme referát o první části přípravných osnov trestního zákona, obsahující vlastní osnovy. O druhé části publikace, obsahující odůvodnění osnov, nereferujeme, jednak proto, že na nich snad tak nezáleží jako na znění osnov, jednak z té příčiny, že by se při jejich rozsahu (1—215) rozrostl i náš referát přes možnou míru, zvláště když text tohoto odůvodnění, jak jsme se aspoň namátkovými zkouškami přesvědčili, je po jazykové stránce mnohem méně pečlivý než text zákona samého.

O zákoně samém shrnujeme svůj úsudek v ten smysl, že jeho textování mohlo a mělo býti po stránce jazykové věnováno ještě více péče, než se stalo. Buduje-li si náš mladý stát svůj vlastní corpus juris, nestaví jej ode dneška do zítřka. Nepochybujeme, že kritika příštích generací, posuzujíc věcnou stránku našich zákonů, jejich filosofický základ a p., bude snad o nich mluviti se stejnou úctou, s jakou se Všehrd skláněl před dokonalostí práv starých Čechů. Ale jazyku našich nových zákonů budou se tyto budoucí generace, které bohdá budou už míti víc jazykové kultury než my, stěží obdivovati. A to je při opravdové péči, vynaložené na dokonalost těchto zákonů, věčná škoda. Škoda pro ně i škoda pro příští pokolení právnická, která, vtiskujíce si v paměť znění zákonů, budou si vtiskovati v paměť i všechny

dnešní poklesky jazykové, od nichž nejsou naše zákony stále ještě čisty. A tak místo aby tato vrcholná díla právnické vědy byla i vzorem přesného a krásného jazyka, jaký máme my v knihách Všehrdových anebo Francouzi v nestárnoucím Code Napoléon, budou naše zákony pramenem češtiny vadné, nakažené, nesoucí na sobě stopy dob, kdy byla čeština ještě trpěnou popelkou ve službách rakouské byrokracie. V.

HOVORNA.

DÍTKY (F. L.). *Děťátko* je zdrobnělý tvar slova *dítě* (stč. *dietě*, psl. *dětę*) a je r. stř. jako jeho základ; *děcko (z dětsko)* je střední, jmenný tvar příd. jm. *dětský* (jako jsou pod. místní vl. jm. jako Rovensko, Prácheňsko, Německo, Rusko atd.) a je r. stř. (jako *dítě*) docela tak, jako *mužský* je r. m., *ženská* r. ž. (tato dvě slova se liší od slova *děcko, dětsko* jen tím, že mají sklonění složené n. určité). *Dítky* je zdrobnělý tvar pomnožného jména *děti*, které je r. ž. (milé děti), a proto je také r. ž. (milé dítky); kdo učí, že se má říkati na př. milá dítka, tři dítka, dítkům (m. dítkám) a p., neví, jak se říkalo a říká u nás odedávna (Gebauer-Ertl § 303, 2); jedn. tvar *dítko*, v st. češt. nedoložený a i dnes v skutečné mluvě lidové skoro neslýchaný (říká se obyčejně *dítě*), přiklonil se rodem k slovu *dítě*. Pomn. jm. *děti* samo vzniklo z psl. jména *děť* (j. č. ž. r.) s hromadným významem „děti", zachovaným v srbštině (vedle slova psl. *děťca*, srb. *djeca*, j. č. ž. r. „děti"; pod. je sloven. *detva*, j. č. ž. r. „děti", v rušt. *dětvá, dětka* „včelí plod", mrus. *dítvá* „děti"). Pův. jména hromadná s tvarem j. č. jinde přecházívají ke sklonění množnému; tak na př. nč. jména mn. č. *bratří, kněží* ještě v st. češt. jsou hromadná jména j. č. ž. r. (milá bratřie = nč. milí bratří, vyšehradská kněžie = vyšehradští kněží), a na př. m. psl. *ľuďje*, č. *lidé* mn. č. m. r. v litevštině se objevuje ještě *ľaudis* (lid) j. č. ž. r. Hromadný význam j. č. takových slov pochopíme, vzpomeneme-li si na hromadná slova jako kněžstvo = kněží, služebnictvo = služebníci a p. Také Polákům je *dziatki* (jako *dzieci* = děti) mn. č. ž. r. a nikoho snad u nich ani nenapadlo, že by se mělo říkati *dziatka* mn. č. stř. r.

FIDIBUS (X, 185). Toto slovo je zkrácenina latinského ‚fidelibus', ne-li celého ‚fidelibus fratribus'. Pochází ze studentského slangu, kde se komolí slova a libovolně přetvářejí. Zvláště je tu typické vypouštění prostředních hlásek a slabik, takže se podrží jen počátek a konec slova. Z české mluvy studentské sem náleží slova, jako *matika* = matematika, *kóna* = kompóna, komposice, *zatas to!* = zataras, zatáhni, zaplať za mne, pražské ob. *čóče m.* člověče, dětské *paškristus* m. pochválen Pán Ježíš Kristus a pod. Z dánských příkladů uvádí O. Jespersen (Mankind, nation and individual from

linguistic point of view, Oslo 1925, str. 150 n.) *toelk* místo tykmoelk, *tonen* = tykmoelkkonen. Nejde tu o pravidelné změny, jež by se řídily přesnými pravidly, nýbrž spíše o projev překypujících sil mládí, které odmítá vědomě opotřebovaná slova. Ale v slangu všech zemí lze pozorovati některé společné rysy, jak ukáže jeho srovnávací studium.

JEHO — SVŮJ (V. Š.). Okresní soud v B. by měl tedy k jeho dopisu ze dne... býti požádán, aby ještě předložil... Jde-li o dopis onoho okresního soudu, který by měl býti požádán atd., neboli který je podmětem té věty, lze ovšem říci správně jen „k *svému* dopisu" (= vzhledem k svému dopisu). Jde-li o jinou osobu než okresní soud v B., na př. o advokáta R., který soudu v B. psal, je na místě „k *jeho* dopisu", protože advokát R. není podmětem ve větě výše uvedené.

MACERAT (NŘ., X, 293/5). K tomuto článku píše nám p. dr. F. z Brna, že by jméno Macerat mohlo souviseti se jménem vsi Macourov na Něm.-Brodsku „která v listinách z r. 1265, 1289, 1303, 1329 zvána jest Macerov, Macerow". Ale tato osada se v těchto listinách skutečně píše (Reg. II, 194, 637, 852, III, 620) „(villa, que dicitur) Macerouwe, Macerowe" (jenom jednou -ow), což nepochybně ukazuje spíše k něm. -ouwe, -au, nežli k č. -ov. Kraj ten je stará kolonisační půda německá; podnes v sousedství ‚Macourova' je Šicndorf a ‚Žižkovo Pole' se tak jmenuje teprv od r. 1923; dříve slulo ‚Schönfeld'. V list. z. r. 1303 dává se štola „in Macerowe dictum vulgariter ‚in Calden Husein'" — lid tedy mluví německy — a podepsáni jsou „Sifridus, Merkelinus, Siboto, Merkelo, Hermannus..." tedy Němci; pán datuje listiny ‚in Sumerbuch' atd. — Naproti tomu onen ‚Macerat' je v jediném, chybném, pozdním opise původní, dnes neznámé listiny, v ostatních originálech téže a starší i pozdější doby se jmenuje správně Načarat, Načerat, vystupuje v družině českého panstva s českými jmény: kterak by mohl tento ‚Načerat' souviseti s ‚Matzer-au' německých horníků brodských?

OSTRÁ, dial. VUSTRA (J. V.), jméno osady v soud. okrese novobenátecké, má četné příbuzenstvo v místních jménech českých i moravských, jako *Ostrý, Ostré, Ostrá Hora, Ostrý Kámen* atd. Základ jmen toho způsobu může býti rozličný. Jména *Ostrá Hora, Ostrý Kámen* mají původ v poloze dědiny pod ostrou horou (srov. *Pod Ostrým* u Blatné), t. j. podle výkladu Sedláčkova pod pohořím, jehož vrch byl hřebenovitý, avšak ode dvou stran se jevil jako hřeben, a ode dvou jako ostří; jiné osady zvané Ostrá n. Ostré a p. mohla míti jméno od ostré vody (t. j. vody ostré chuti) anebo i od směru tekoucí vody (potoka, řeky), která se v tom místě ostře zahýbala (jako *Loket, Cheb*) a p. Lidovou formou toho jména, *Vustra (ve Vustře)*, lze vykládati týmž způsobem jako změnu *o — ů* v slovech *vůbec, vůkol* a p.: po neslabičných předložkách, jako *v, k, s* a p., dloužila se počáteční samohláska, na př. *v obec — v óbec — vůbec, v oči — v óči — vůči* a p., a tak také *v Ostřiej* (nč. *v Ostré*) — *v Óstřiej — v Ůstřiej* (nč. v Ůstré); splynutím předložky *v* se jménem místním (jako *Velhenice* m. *Lhenice*)

a zkrácením *ú* v *u* (jako *v-ondati, vóndati — vůndati — vundati)* utvořeno pak místní jméno *Vustrá*, které, stavši se významově nedosti jasným, změnilo svůj tvar adjektivní v tvar substantivní *Vustra*, jako změněno nejasné *Čermná* v *Čerma*, 2. p. *z Čermy* a p. Změnu *o — u* by bylo možno vykládati také přímo (bez prostřednictví *ů*) jako změnu dialektickou, která se ojediněle objevuje i na území českém (skoro pravidlem je místy kolem Blanska na Moravě), jak svědčí chod. *tulik, škuřice, zupravdu, napruti, ju*, podkrkonoš. *kusa, nuh, vuklika*, středoč. *tulik, vobučí, velkunoce* a p. (podle Šembery). Způsobem zcela obdobným vznikla jména *Vusí* n. *Vůsí* na Milévsku a *Vůsí* u Blovic ze staršího tvaru *Osí* (n. Osie) buď z *os, osa* (= vosa) n. z *os, osi*, znamenalo-li na př. nějakou rostlinu ostrou (jako ostřice) n. bodlinatou jako trní a p. V příd. jméně lidovém *vustřenský* není asi koncovka *(-enský)* původní (normální adj. by znělo spíše *vusterský* jako *bysterský* a p.), nýbrž spíše je utvořena analogicky podle jiného jména, kde je *-enský* právem. Na př. v témže soud. okrese novobenáteckém jsou i osady *Hřivno, Slivno, Sušno*, k nimž slušela přídavná jména *hřivenský, slivenský, sušenský;* podle těch i od jména *Vustra* mohlo býti utvořeno příd. jméno *vustřenský.*

PŘECHODNÍK (J. H.). Ve větě „ale poněvadž bylo časně zrána, všechno dřímalo, *natáhnuvši se na zemi*", je přechodníku sice tvarově užito správně,ale pochybuji, že by se některý Čech, který má ještě živý cit pro přechodníkové vazby, takto vyjádřil. Především by se vyhnul kolisi mezi slovem *všechno*, které je sice singulár, ale znamená počet množný, a přechodníkem *natáhnuvši se*, který se shoduje se slovem *všechno* tvarem, ač podle shody smyslové by měl býti plurál. Neboť shoda tvarové bývá při výraze *všechno* jen u slovesa nejbližšího, kdežto slovesa další mívají shodu tvarovou (Gebauer-Ertl, 9. vyd., II, 119: všecko se to *strkalo* na jednu hromadu, *šlapali* si na nohy atd. Němc.). Věta shora uvedená by tedy zněla se dvěma slovesy určitými: Natáh*li* se na zemi a za chvilku všecko to dřím*alo*. Napsati *„natáhnuvše* se na zemi všecko to dřímalo", tomu brání zase okolnost, že tvar *natáhnuvše* je tvar jmenný a ten mívá shodu gramatickou (všecko bylo poděšen*o*). Z té příčiny by napsal asi každý Čech: *natáhnuvše se* na zemi, *všichni* usnuli. Po stránce obsahové se pak do věty v čelo položené přechodník *natáhnuvše se* vůbec nehodí, protože přechodník minulý vyjadřuje zpravidla děj, který před dějem hlavním předchází, a nikoli stav již jistou dobu trvající. Mohli bychom tedy říci: „Zvečera, natáhnuvše se na zemi, všichni usnuli", ale nemůžeme říci: „Bylo časně zrána a všichni ještě dřímali, natáhnuvše se (večer) na zemi." V takovém případě lze užíti jen doplňkového adjektiva. A tak by celá věta po česku zněla: „Poněvadž bylo časně zrána, všichni spali *natažení* na zemi."

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.